

TARTIŞMALI YÖNLERİ İLE DİLİÇİ ÇEVİRİ KAVRAMI

Feyza İSLAMOĞLU*

Öz

Kavramsal açıdan muğlak bir alan olan diliçi çeviri, asırlardır uygulanan bir edebiyat ve dilbilim disiplini. En genel ifade ile eski metinlerin bugün anlaşılması amacıyla hareketle yapılan diliçi çeviriler, oluşumundan günümüze kadar çeşitli değişikliklerle varlığını sürdürmüştür. Bilhassa uygulamaları ile bilinen bu kavram çeşitli başlıklar altında uygulanmış ve günümüzde de uygulanmaktadır.

Bu çalışmada diliçi çevirinin oluşum/gelişim süreci değerlendirilip alımla estetiği ve dillerarası çeviri ile ilişkisine değinilecek, ardından Türk edebiyatındaki yeri seçilmiş örneklerle tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Diliçi çeviri, edebiyat, Türk edebiyatı.

NOTION OF INTRALINGUAL TRANSLATION WITH ITS PROBLEMATIC ASPECTS

Abstract

Intralingual translation that has been practised for centuries but is ambiguous still, is among the important field of study of disciplines as literature and linguistics. Intralingual translation that aimed to comprehend of old textes today in general expression subsisted by some variety from past to present. Especially known by the practices, this notion has been implemented in different titles and is being implemented still.

In this study, formation and development process of intralingual translation, its relationship with reception aesthetics and interlingual translation, and its place in Turkish literature will be discussed together with some examples.

Key Words: Intralingual translation, literature, Turkish literature.

GİRİŞ

Dil, bir toplumun yaşayan en somut kültürel göstergesidir. *Toplumsal bir kurum, değerler dizgesidir.*¹ Dönem içerisinde çeşitli değişikliklere uğrayan dil, her dönemin ardından çeşitli güncellemelerle yaşamını devam ettirir. Dilin geriye bıraktığı yazılı metinler, bir nevi o kültürün toplumsal mirası olarak kabul edilirler. Fakat üzerinden zaman geçtikçe bu miras çeşitli tarihî ve sosyal süreçler sebebiyle aşınır ve fayda sağlayamamaya başlar. Yazıldığı dönemde okunan, kavranan metinler, belli bir dönem sonra dilsel değişimden dolayı anlamakta güçlük çekilen metinler haline gelebilirler. Bu durumda, kültürel miras olarak bahsedilen metinler yazıldıkları dönemden bir asır sonra bile yalnızca raflarda duran kaynaklar halini alabilirler. Oysaki *dil, o dili konuşan toplumun kültürünü yansıtan bir ayna, o*

* Arş. Gör. Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
feyzaislamoglu@gmail.com

¹ Roland Barthes, *Göstergebilimsel Serüven* (Çev. Mehmet Rifat- Sema Rifat), Y. K. Y., İstanbul 2009, s.30.

*kültürün düşünüş biçimini, dünyayı algılayışını belirleyen belki de en önemli etken, toplum içi ve toplumlar arası ilişkilerin önkoşuludur.*²

Edebîlik açısından önem arz eden yazılı metinlerin içinde bulunduğu hâl, dil ve edebiyat bilimi uzmanlarınca yapılan ‘diliçi çeviri’lerle aşılmaya çalışılmıştır. Diliçi çevirinin öncelikle kavram olarak tanınıp bilinmesi, uygulama şekilleri ve Türk edebiyatındaki yeri üzerinde çalışılması gereken konulardandır. Bu konulara ışık tutulması, diliçi çevirinin önemini ortaya çıkarır.

Kavram Olarak Diliçi Çeviri

Yaşayan bir varlık olarak kabul gören dilin en kalıcı ürünü olan yazınsal metinler, her dönem çeşitli sosyal ve siyasî değişime uğrayan topluma hizmet etmektedir. Yaşanan toplumsal değişimler, o toplumun ürünü olan yazınsal metinleri de doğrudan etkilemektedir. Bu etki bir taraftan yazınsal metinleri zenginleştirirken diğer taraftan da bazı metinlerin -okurlar tarafından anlaşılmasından dolayı- yok olmasına sebep olmaktadır. Fakat yazılı her metin geleceğe ulaşabilmeli, nesilden nesile aktarılabilmelidir. Çünkü *yazınsal metin, hem dilin kurallarına dayanılarak, dilin üstünde oluşturulmuş bir yapı, sürekli işleyen bir dizgedir, hem de okurun zaman içindeki varlığıyla sonsuza ulaşabilecek anlamsal bir üretim mekanizmasıdır.*³

Yazınsal metnin -bahsi edildiği üzere- geleceğe ulaşmasının anahtarı olarak niteleyebileceğimiz *diliçi çeviri*, edebiyatımızda birçok örneğine rastlanan, fakat kuramsal olarak yeterince araştırılıp incelenmemiş bir uygulama alanı olarak karşımıza çıkar. Jacobson diliçi çevirinin ihmal edilmiş ve yeterince araştırılmamış bir kavram olduğu kanaatindedir.⁴ Buna sebep olarak öncelikle diliçi çevirinin dillerarası çeviri kadar popüler olmayışı, Batı edebiyatındaki dilsel göstergelerin çok fazla devingen olmayışı ve bu nedenle diliçi çeviriye çok fazla ihtiyaç duyulmayışı gibi faktörler gösterilebilir. Zethsen literatürdeki bu eksikliği gidermek amacı ile *Diliçi Çeviriye Tanımsal Bir Yaklaşım Denemesi (Intralingual Translation: An Attempt at Description)* başlıklı çalışmasında, kavramın tanımını yapar ve bazı uygulamalardan örnekler verir. Zethsen, çalışmasındaki ‘*deneme (attempt)*’ ifadesine vurgu yaparak kavrama dair çalışma ve kuramsal bilginin yeterli olmadığına, bu nedenle çalışmasının da daha çok sübjektif olduğuna dikkatleri çeker. Diliçi çevirinin Batı edebiyatında çok yaygın olmadığı kanaatinde olan Zethsen, bu durumun sebeplerinden biri olarak kavramın dillerarası çevirinin gölgesinde kalmasını öne sürer. Ayrıca diliçi çeviriye ihtiyaç duyulacak kadar dilsel bir değişim yaşamamış olan Batı yazını, çoğunlukla bu uygulamaya uzak kalmıştır. Çünkü çevirinin üç türde gerçekleştiğini savunan Jacobson dahi *Çeviri Çalışmaları Sözlüğü (Dictionary of Translation Studies)*’nde çeviri denildiğinde *dillerarası çeviri (interlingual translation)*’nin anlaşılacağını ifade etmiştir.⁵

² Osman Toklu, **Dilbilime Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2011, s.15.

³ Mehmet Rifat, **Göstergebilimin ABC’si**, Say Yay., İstanbul 2009, s.96-97.

⁴ Karen Korning Zethsen, ‘Intralingual Translation: An Attempt at Description’, **Meta: Journal des traducteurs Meta: Translators’ Journal** 54/ 4, Montreal 2009, s.795.

⁵ Bkz. Karen Korning Zethsen, *agm.*, s.796-797, 800.

Hem kaynak hem de hedef metnin aynı dilin ürünü⁶ olduğu diliçi çeviri uygulamaları ağırlıklı olarak 20. yüzyılın başlarından bu yana edebiyat metinlerinde etkin olmakla birlikte kuramsal anlamda ilk olarak Rus asıllı dilbilimci Roman Jakobson tarafından 20. yüzyılın ikinci yarısında öne sürülmüştür. Jakobson'un üç başlık altında incelediği çeviri türlerinden biri olan *diliçi çeviri (intralingual translation)*, kaynak metnin hedef döneme aktarılması, güncellenmesi anlamındaki 'yeniden söylenmesi' (*rewording*)⁷ olarak da ifade edilir. Jakobson'un üç başlık altında incelediği diğer iki çeviri ise iki ayrı dil arasındaki çeviri esasına dayalı olan *dillerarası çeviri (interlingual translation)* ve yazılı bir metnin dil dışı sistemlerin göstergeleriyle yorumlanması olarak bilinen *göstergelerarası çeviri (intersemiotic)*'dir. Bu üç çeviri türü içinde kaynak metin ile hedef metin arasında bir eşdeğerlik sağlamanın mümkün olmadığını, *dilde çevrilemezlik (untranslatability) yasasının* olduğunu savunan Jacobson, özellikle diliçi ve dillerarası çeviride bunun olanaksız olduğunu dile getirir. Ona göre çeviride eşdeğerlik sağlanmak isteniyorsa bu yalnızca dilsel bir metnin sinema, dans, resim gibi sanatlara aktarılması anlamına gelen 'göstergelerarası çeviri' ile mümkündür.⁸ Buna göre diliçi çevirinin kaynak metin ile hedef metin arasında eşdeğerlik sağlanması tartışmalı bir husustur.

Kavram olarak *diliçi çeviri bir dildeki göstergeleri yine o dildeki açıklamalarla, tanımlamalarla, eşanlamlı ya da karşıt anlamlı sözcüklerle yorumlama eylemidir.*⁹ Kuramsal ve teorik olarak yeterince üzerinde durulmamış olan diliçi çevirinin uygulamada oldukça yaygın oluşu bir tezat oluşturur. Kuramın çeviribilim çerçevesinde kuramsal çalışmalarının az oluşunun nedenlerinden biri, öncelikle dilbilimciler tarafından 'asıl çeviri' gözü ile bakılan dillerarası çeviri kadar kuramsallaşmamış ve yaygınlaşmamış bir tür olarak nitelendirilmesidir. Ayrıca Batı toplumlarında diliçi çevirinin gereklilik arz edeceği 'Dil Devrimi' gibi yakın tarihte yaşanan önemli bir tarihî sürecin yaşanmaması oluşu da kuramın yeterince irdelenmeme sebeplerinden bir diğeri olarak kabul edilebilir. Buna göre diliçi çevirinin oluşum süreci ve diliçi çeviriyi gerekli kılan faktörler kavramın kavranmasında önem arz eder.

Diliçi Çevirinin Oluşum Süreci

Diliçi çeviri Batı edebiyatında, Jakobson tarafından 20. yüzyılın ikinci yarısında ilk olarak kuramsal bir kimliğe bürünmekle birlikte, aslında uygulama olarak çok daha eskilere dayanmaktadır. Diliçi çeviri, hem Türk edebiyatında, hem de Batı edebiyatında eski metinlerin günümüze aktarımı hususunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Örneğin Batı yazınında en temel eser olarak kabul edilen *İncil (Bible)* nesilden nesle aktarıldığı ve sürekli yeniden yazıldığı bilinen

⁶ Mustafa Durmuş, 'Metin Değiştirimin Dilbilimsel Süreçleri Üzerine', International Journal of Social Science, Volume 6 /Issue 4, Nisan 2013, s.395.

⁷ Bkz. Theo Hermans, "Translation as institution." Benjamins Translation Library, Translation as Intercultural Communications, 1997, s.16.

⁸ Bkz. Özlem Berk, *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*, Multilingual Yay., İstanbul 2005, s.34-36.

⁹ Berke Vardar, *Dilbilim Açısından Çeviri, Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, TDK Yay., S:322, Temmuz, 1978, s.60.

metinlerdendir.¹⁰ Bunun gibi her dönemde yeni bir dönüştürüme ve yeniden söyleme ihtiyaç duyulan metinlere uygulanan bu değişikliği Aktulum oldukça zarûri görür. Bu metinlerin asıl değerinin nesilden nesile yapılan dönüştürüm işlemi ile korunduğunu savunur.¹¹

Söz konusu dönüştürüm işlemini *yenidenyazma* olarak ifade eden Aktulum, bu yazınsal sürecin önemine vurgu yapar. Çünkü dönüştürülen metin, her ne kadar kaynak metinden hareketle yazılmış olsa da, geçirdiği yazınsal süreç neticesinde artık yeni bir metindir ve onun hedef kitlesi değişmiştir. Metnin okur kitlesinin değişmesi ise metne yeni eleştirel bir perspektifle yaklaşılmasını gerektirir. Başka bir deyişle;

Yenidenyazma işlemi özgünlüğü bütünüyle ortadan kaldırma ereği gütmmez, hatta zorunlu olduğu bile söylenebilir; çünkü her dönemde önceki dönemlerdeki okur kitlesine rastlanmaz. Zamanın akışına bağlı olarak okurun bakış açısı da değişir. Yenidenyazma işlemi bir metne yeni bir açıdan bakma olanağı sağlar, yenidenyazılan metnin yeni bir gözle değerlendirilmesinin önünü açar.¹²

Buradan hareketle diliçi çeviri ile oluşturulmuş dahi olsa her yazınsal metnin ayrı bir yazınsal eleştiri sürecine ihtiyaç duyduğu kanaatine varılır. Fatma Erkman-Akerson edebî metinlerin bir kültürden diğerine, bir kuşaktan diğer kuşağa aktarımının önemine değinir ve kültürel aktarımı *yatay aktarım*, nesilden nesle aktarımı ise *dikey aktarım* olarak ifade eder.¹³ Buna göre edebiyatımızda dilsel öge ve göstergelerin dikey aktarımının sağlanması için diliçi çeviri büyük önem arz eder. Her neslin kendisinden önceki nesillerin edebî ürün ve deneyimlerinden faydalanması, haberdar olabilmesi için diliçi çevirilerin teorik ve uygulama olarak geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Diliçi çevirinin bilhassa Türk edebiyatında yaygın bir uygulama alanına sahip oluşu, öncelikle edebî zenginliğin bir göstergesidir. Oldukça köklü bir yazınsal sürece tekabül eden Türk edebiyatı çok sayıda yazılı ürünü bünyesinde barındırır. Bu bağlamda çevirisi yapılmış ve yapılacak birçok metin bulunmaktadır. Fakat bununla birlikte kuramı Türk edebiyatında asıl önemli kılan faktörlerin başında hiç kuşkusuz ‘Türk Dil Devrimi’ gelir. Türk dilini yabancı kelimelerden arındırmak ve korumak başlığı altında girilen sadeleştirme ve dilde yenileşme hareketi, devrimin öncesinde yazılmış metinlere bugün yabancı kalışın asıl nedenidir. Yazıldığı dönemlerde okunan, anlaşılan metinler, birkaç nesil sonra neredeyse farklı bir kültürün yazılı ürünü kadar anlaşılamayan, buna bağlı olarak okunmayan metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu metinlerin bugüne tekrar kazandırılması ise, *intralingual translation* olarak literatürde yer alan ve dilimize *diliçi çeviri* diye kazandırdığımız çeviri tekniği ile mümkün olmuştur. Türkçeden Türkçeye çeviri olarak uygulanan bu yöntem, böyle bir tarihsel süreçten dolayı edebî metinlerin anlaşılması için bir zorunluluk olarak dahi düşünülebilir.

¹⁰ Bkz. Karen Korning Zethsen, agm., s.800.

¹¹ Bkz. Kubilay Aktulum, *Metinlerarasılık // Göstergelerarasılık*, Kanguru Yay., Ankara 2011, s.247.

¹² Kubilay Aktulum, age., s.150.

¹³ Bkz. Fatma Erkman-Akerson, *Göstergebilime Giriş*, Multilingual, İstanbul 2005, s.36.

Yöntem, sadeleştirme, düzenlenme, yayına hazırlama, Türkçeleştirme gibi çeşitli ifadelerle büründürülerek kullanılır. Fahrettin Aslan diliçi çevirinin edebî metinlerimizin okunup anlaşılması için bir gereklilik olduğunu şu şekilde ifade eder:

Başka kültürlerde örneğine hemen hiç rastlanmayan diliçi çeviri, Türk kültür hayatında çok büyük bir işlev üstlenmiştir. Türkçenin tarihi süreçte geçirdiği değişimin incelenilecek niteliği artık geride/tarihte kaldığı için, yapılacak şey, değişimin sonuçları üzerinde düşünmektir. Biz, diliçi çeviriyi bu sonuçların önemlilerinden biri olarak alıyoruz. Şöyle ki 1830'lardan bu yana süregelen, uygarlık değiştirmeye bağlı, dilde yenileşme çalışmalarına, imparatorluk coğrafyasından Misakımillî sınırlarına çekilen dilin hala imparatorluk özellikleri ile kalamayacak oluşunun gerektirdiği yeni, hatta bir anlamda resmî dil çalışmaları da eklenince, yenileşmenin kapsamı, daha önemlisi, doğası değişmiştir. Sonuçta, çoğunlukla edebî eserler okunamama tehlikesiyle yüz yüze kalmış; bu eserlerin dilinin güncelleştirilmesi kaçınılmaz olmuştur.¹⁴

Aslan'ın da bu ifadelerle desteklediği diliçi çevirinin tarihsel süreçten dolayı bir zorunluluk olduğu kanaati, kavramın oluşum sürecine ışık tutar. Tarihsel ardalanı bilinen bir kültürün çeviri metinlerini gerekçelendirmek ve yorumlamak, eleştirileri sağlam bir zemine oturtur. Diliçi çeviri alanında kuramsal bağlamda olmasa da uygulamada zengin olan Türk edebiyatı da bu hususta tarihsel süreci ile birlikte ele alınmalı ve değerlendirilmelidir.

Uygulamada Diliçi Çeviri

Diliçi çeviri, üstdil kullanılarak yazılmış uzmanlık gerektiren bir metnin, daha genele indirgenerek yeniden yazılması, basitleştirilmesi esasına dayalı olarak yapılır. Bununla beraber -üstdil kullanılmasa dahi- eski bir metnin sosyal bir varlık olan dilin değişimine maruz kalmasından dolayı bugün anlaşılmasını aşmak maksadı ile güncelleştirilmesi de diliçi çevirinin uygulama alanlarındandır. Bahsi edilen çeşitli amaçlar doğrultusunda yapılan diliçi çeviride çevirmenlerin izlediği çeşitli aşamalar vardır. Bunların başında hedef metni oluşturacak çevirmenin, kaynak metnin ardalanını oluşturan yazıldığı dönemin tarihsel sürecine ve sosyal şartlarına hâkim olması gerekliliği gelir. Çünkü bir metnin ardalanı araştırmasında sosyolojik bir algı ve eleştiri gerektirir. Aktulum bir metnin tarihsel ve sosyolojik arka planı ile yorumlanması gerekliliğine şu şekilde dikkatleri çeker:

Çözümlemeye öncelikle anametnin yazıldığı dönemden başlanmalıdır, yeniden yazılan bir söylen kendi tarihsel ve kültürel bağlamında değerlendirilmelidir. Bir dönemin bir söylene neden ve nasıl yeniden yazıp yorumladığı sorgulanmalıdır.¹⁵

¹⁴ Fahrettin Aslan, Diliçi Çeviri ve Gençliğe Hitabe, Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi, 18/1, 2011, s.127-128.

¹⁵ Kubilay Aktulum, age., s.247.

Bu tarihsel araştırmanın yanı sıra çevirmenin, kaynak metnin yazarını ve o yazara ait diğer metinleri de bilmesi gerekmektedir. Kaynak metnin yazarının yaşam öyküsü ve eserlerinin genel olarak biçemi hedef metnin algılanması ve günümüze aktarılmasında önemli bir yere sahiptir. Diliçi çeviri bir metnin yalnız kelime olarak değil; kimi zaman doku, ritim gibi üslup bağlamında da dönüşümünü gerektirir. Aristoteles'in ifadesi ile "*Ne söylememiz gerektiğini bilmemiz yeterli değildir; onu gerektiği gibi söylemek zorundayız.*"¹⁶. Bu nedenle gereği gibi söylemenin gerektirdiği önkoşulları sağlamak ve ön çalışma yapmak diliçi çeviride önem arz eder.

Cem Dilçin diliçi çevirinin yöntemlerine dair de bazı bilgiler verdiği makalesinde, diliçi çevirilerin amacına bağlı olarak çeşitli mahiyetlerde olabileceğine değinir. Ona göre, şayet diliçi çevirinin yapılmasında sanatsal kaygı taşınyorsa, çeviri metni daha çok okurda sanatsal bir haz ve okuma zevki uyandırmayı hedefler. Böyle bir çeviride –ki bu çoğunlukla bir şiir çevirisidir– metnin bugününde de söylemin ritmi ve ahengi önemlidir. Fakat diliçi çeviri araştırmacılar tarafından bilimsel nitelikte yapılmış ise amaç, eski bir metni günümüz Türkçesinde anlaşılır kılmak ve bilime katkı sağlamaktır.¹⁷

*Dil ve anlatımda eskimiş ve yeni kuşaklarca anlaşılamayacağı düşünülen bölümlerin yeni Türkçe'ye çevrilmesi*¹⁸ anlamına gelen diliçi çeviri çeşitli yöntemlerle uygulanabilir. Yalnızca kelimelerin günümüz ifadelerine dönüştürülmesi, yöresel ağzın yoğun olduğu metinlerde bu ibarelerin değiştirilmesi, metnin bir bütün olarak algılanıp yeniden aktarılması, karmaşık ya da zor cümlelerin düzenlenmesi, ağıdalı söylemlerin ve söz sanatlarının –bilhassa şiirlerde– azaltılması, dilin ve anlatımın basitleştirilmesi gibi teknikler diliçi çeviride kullanılabilir. Burada belirleyici olan unsur hedef okur kitlesidir. Diliçi çeviri metinlerinde, izlenen yöntem ve bu yöntem ile neyin amaçlandığı metnin 'Önsöz' ya da 'Giriş' kısmında ifade edilmelidir. Hem okur hem de eleştirmenlerce önemli olan bu husus, metnin hitap ettiği kitle için de belirleyici bir unsurdur. Karen Korning Zethsen diliçi çevirinin hedef kitleye göre şekilleneceğini, örneğin çocuklar için yapılan diliçi çeviri metni ile yetişkinlere hitap eden geleneksel anlatı ve ifadelerin bulunduğu diliçi çeviri metninin aynı kriterlere göre belirlenmemesi gerektiğine dikkatleri çeker.¹⁹ Ona göre diliçi çeviri dört esasa göre belirlenmelidir; *bilgi (knowledge)*, *dönem (time)*, *kültür (culture)* ve *süre (space)*. *Bilgi*, çeviri metnin hitap ettiği hedef kitle ve o kitlenin kavrama kabiliyetine; *dönem*, çeviri metnin aktarıldığı döneme ve dönemin dil özelliklerine göre şekil alması gerekliliğine; *kültür*, kaynak metin dönüştürülürken değişen kültürel yapının da göz önünde bulundurulması gerekliliğine; *süre* ise; metnin ilk yazıldığı günden bugüne kadar geçen zaman diliminin belirlenmesine ve ona göre bir tutum belirlenmesi gerekliliğine işaret eder.²⁰ Zethsen'in yapmış olduğu bu yöntem basamakları diliçi çeviride dikkat edilmesi gereken hususların temelinde nelerin yattığını kategorize eder.

¹⁶ Aristoteles, **Retorik** (Çev. Mehmet H. Doğan), Y. K. Y., İstanbul 2013, s. 165.

¹⁷ Bkz. Cem Dilçin, 'Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri', **Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler**, İstanbul 2011, s.230-234.

¹⁸ Özlem Berk, *Diliçi Çeviriler ve Mai ve Siyah*, Dilbilim 2012, s.145.

¹⁹ Bkz. Karen Korning Zethsen, agm., s.803.

²⁰ Bkz. Karen Korning Zethsen, agm., s.805-807.

Diliçi çeviri uygulamasında genel kabul görmüş bir metodoloji veya bilimsel bir eleştiri yöntemi yoktur. Bu bağlamda çevirmene sübjektif bir çalışma alanı sunan bu kuram kaynak ile hedef kültür arasında bir köprü kurar. İki kültür arasındaki değerler dizgesi farklılaştıkça çevirmenin işi daha da zorlaşır. Çevirmen, aradaki açığı kapatmak ve kaynak kültür ürünü olan metni hedef kültüre kazandırmak için öncelikle eksik kalmış olan ardaan bilgisini oluşturur, bu altyapı üzerine hedef kültür okuruna gerekli dönüşümleri sağlar. Bu hususta herhangi bir ölçüt yoktur. Bu nedenle sübjektif bir çalışma alanı sunan diliçi çeviride metne ne kadar müdahale edileceği büyük oranda çevirmenin inisiyatifindedir. Bu keyfiyetin vermiş olduğu geniş yöntem esasları, diliçi çevirinin birçok örneğinin oluşumuna kapı aralamıştır. Fakat bu durum yapılan her diliçi çevirinin akademik ya da sanatsal olduğu anlamına gelmez. Birçok eleştirmen yapılan diliçi çevirileri eleştirmiş, eksik ve yanlış bulunan noktalara dikkatleri çekmiştir.

Buradan hareketle diliçi çeviride kullanılan yöntemlerden kısaca bahsetmek gerekirse, öncelikle kaynak metindeki yalnızca eski ya da bugün kullanılmayan kelimelerin günümüz Türkçesindeki karşılığını vererek hedef metnin oluşturulduğu sadeleştirme metinlerinden başlamak gerekir. Eserin yapısına ve üslubuna müdahale etmeden yalnızca günümüz Türkçesine yabancı olan kelimelerin dönüştürülmesi ile yeniden yazılarak yapılan diliçi çeviriler, bu alanın en yaygın uygulaması olan metinlerindedir. Diğer bir yöntem, söyleyiş ve üslupta da yenilik arayışında olan çevirmenler tarafından yapılan diliçi çevirilerdir. Kelimelerin yanı sıra, hem ahengi hem de metinsel bütünlüğü yakalayabilmek maksadı ile söyleyişte de değişiklik yapılarak uygulanan diliçi çeviri yöntemi eleştirilen, yanlış bulunan bir diliçi çeviri uygulamasıdır. Yazarın söyleminden uzaklaşarak oluşturulan bu yeni metin kaynak metinden o kadar bağımsızdır ki, taklit usulü ile yeniden bir metin oluşturulmuş gibi değerlendirilir.²¹ Çevirmenin kaynak metnin yazarına eleştiri olarak yönelttiği bu hususu, Selçuk Bektaş da şu şekilde dile getirir:

Çevirmen erek okur kitlesine karşı sorumlu olduğu kadar, kaynak metin yazarına karşı da sorumludur. Çevirmen bilerek kaynak metinde çarpıtmalar yapma özgürlüğüne sahip değildir. Böyle bir tutum hem metin yazarına, hem de erek okur kitlesine ihanettir.²²

Selçuk Bektaş'ın ifadeleri, çevirmenin sanatsal kişiliğini yok saymamakla birlikte, en aza indirmeyi gerekli kılmaktadır. Bilhassa kaynak metne karşı bilinçli bir karşı tavır alınmasının yanlışlığına işaret etmektedir. Bunların yanı sıra, metin içinde dipnotlarla kelimelerin günümüz Türkçesindeki karşılıklarını vermek ya da parantez içinde açıklamak gibi çeşitli yöntemlerle de diliçi çeviriler yapılabilir. Diliçi çevirinin amaç ve yöntemlerine dair yapılan incelemeler ışığında, çevirmene düşen öncelikle objektif olmak ve net bir yöntem belirlemiş olmaktır denilebilir. Fakat bu bir kaynak metnin her çevirmen tarafından birebir aynı şekilde çevrileceği anlamına gelmez. Aynı kaynak metnin iki diliçi çevirmen tarafından iki ayrı metne dönüştürülmesi ise *alımlama estetiği* ile açıklanabilir.

²¹ Bkz. Fahrettin Aslan, agm., s.129.

²² Selçuk Bektaş, 'Diliçi Çeviride Kültürel ve Dilsel Değişimden Kaynaklanan Çeviri Sorunları', (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008) s.37.

Alımlama Estetiği ve Diliçi Çeviri İlişkisi

Diliçi çeviri, bazı yöntemlerin uygulanmasını gerektiren bilimsel bir çeviri türü olmakla birlikte bazı yönleri ile sübjektif bir çalışma alanıdır. Çevirmenin birçok noktada belirleyici olduğu diliçi çeviri, kaynak kültür ve erek kültürün karşılıklı dönüşümü olarak düşünülebilir. İsmail Tunalı hem metinlere ve kültürlere bağımlı, hem de çevirmenin inisiyatifinde olan bu uygulama alanını şu şekilde değerlendirir:

*Okuyucu, yapıtın somutlaştırılmasında elde ettiği bütünleşmeyi, ancak, yapıtın bütününe egemen olan görme ve kavrama tarzına bağlı kalarak onu görüsel ve kendi hayal gücüne göre 'yeniden meydana getirebilir'. Şu halde 'yeniden meydana getirme', süje için keyfi bir etkinlik değil, tersine yapıtın 'buyrukları' çerçevesinde meydana getirilen sübjektif bir etkinliktir.*²³

Buna göre, her şeyden önce bir okur olan çevirmen, kaynak metni okuyarak alımlar. Burada özgür olan okur, alımladığı metni belli bir çerçeve ve araştırmaya dayanarak çevirmek durumundadır. Okurun yapıtı alımlamada tamamen özgürleşmesi, yapıtın yetkin kavranışını tamamen ortadan kaldıracaktır ve bu yaklaşım okurun yapıttan tamamen sapmasına neden olabilir. Çünkü yapıtla iletişime geçen her okur için özgür bir alımlamanın olması demek, aynı yapıta dair birbirinden bağımsız ve tamamen farklı birçok çözümleme ve yorumun olması demektir. Bu durum ise bilimsellikten uzak keyfi bir yaklaşım anlamına gelir. Roman Ingarden 'Das Literarische Kunstwerk' (Edebi Sanatlar) adlı kitabında *alımlama estetiğine*²⁴ bu perspektiften bakışı eleştirir ve yapıttan tamamen bağımsız olarak düşünülen bu edebî metin değerlendirme faaliyetinin yapıtın buyrukları doğrultusunda yapıldığını, bu nedenle bilimsel bir eleştiri yöntemi olduğunu savunur.²⁵

Diliçi çevirilerin bazılarında sözcükler dönüştürülürken özellikle Doğu kökenli sözcüklerin Batı kökenli sözcüklerle aktarıldığı; ya da tam tersi bir durum olarak Batı kökenli bir sözcüğün Doğu kökenli bir sözcükle değiştirilerek günümüze aktarıldığı görülür. Buna dayanarak *çevrilecek sözcüklerin seçiminin çevirmenin dilsel ve kültürel ardalıyla yakından ilgili olduğu*²⁶ yorumu yapılabilir. Çünkü çeşitli yöntemlerle uygulanabilecek olan diliçi çeviri uygulaması, her şeyden önce hem metin hem de yöntem olarak büyük oranda şahsî tercihin ürünüdür. Çeviri eğitimi uzmanı Sakine Eruz da çevirinin yönünü, erek kitlenin kültürel donanımı, kaynak kültürün dilsel öge çeşitleri gibi birçok unsurun belirleyebileceğini ifade eder fakat ona göre de *çevirmen yine de çeviriye yönelik*

²³ İsmail Tunalı, **Estetik**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2013, s.113.

²⁴ 'Alımlama Estetiği' kavramı için bkz. Gürsel Aytaç, **Genel Edebiyat Bilimi**, Say Yay., İstanbul 2003, s.148-153.

²⁵ Akt. İsmail Tunalı, age., s.113-114.

²⁶ Özlem Berk, *Diliçi Çeviriler ve Mai ve Siyah*, s.147.

son kararı veren merciidir.²⁷ Karar verme mercii, bu tutumunu kaynak metni alımlamasına bağlı olarak yapar.

Bir metin tek başına anlam ifade etmez. Metnin herhangi bir anlama bürünmesi, o metnin bir okurunun olmasına ve alımlanmasına bağlıdır. Okunan ve alımlanan metnin, diliçi çevirisi yapılmak istendiğinde, öncelikle alımlama estetiğinin devreye girdiği, çevirmenin okur olarak değer biçtiği metni, içinde bulunduğu dönemin okur kitlesine göre dönüştürdüğü görülür. O halde metin ikinci bir alımlama estetiği süzgecinden geçer. İlk olarak kaynak metnin alımlanmasında devreye giren alımlama estetiği, bu kez de hedef kültürün dilinin alımlanmasında aktif rol oynar. Şu halde diliçi çevirinin oluşumunda Roman Ingarden'in bilimsel olarak nitelediği alımlama estetiğinin etkisi büyüktür.

Dillerarası ve Diliçi Çeviriye Mukayeseli Bir Yaklaşım

Çeviri etkinliği, kültürlerarası etkileşimde çok önemli rol oynayan bir çalışma alanıdır. Metinlerin ve haliyle bilimin tek bir ulusa kapalı kalmasının önüne geçilmesini sağlamış olan bu alan, evrensel birçok değer oluşumuna kapı aralamıştır. Asırlardır yapılagelen çeviri çalışmaları, Türk edebiyatında da önemli bir yere sahiptir. Bilhassa İkinci Dünya Savaşı ile daha da önem kazanan dillerarası çevirinin yaygınlaşmasını Berke Vardar şu şekilde ifade eder:

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana uluslar arası bildirişim gereksinmesinin neredeyse evrensel boyutlara ulaşmasıyla çeviri etkinliğinin önemi giderek artmış, kapsamı alabildiğine genişlemiştir. Böylece uygulama açısından olduğu gibi kuram bakımından da büyük bir aşama yapılmıştır.²⁸

Vardar'ın özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha da yaygınlaştığına değindiği çeviri, *dönüştürüm (translation)* olarak literatüre girmiştir. Kaynak metni yazıldığı dilden bir başka dile çevirmek anlamına gelen çeviri etkinliğinde eşdeğerlik aramak gibi kimi kıstaslar vardır. Berke Vardar'a göre;

Bu dönüştürüm eyleminin amacı, dilsel bağlamla dildişi durumdan, betiğin oluşturduğu kendine özgü bütünle bu betiğin değindiği dış ortamdaki doğan anlamı, deyiş özellikleriyle birlikte bir başka dile iletme, sonuç olarak anlamsal ve işlevsel eşdeğerlik sağlamaktır. Gerçekten de kaynak bildiriyle erek bildiri aynı durumlarda kullanılabildikleri oranda aynı anlama geleceklerinden, bu türlü bir eşdeğerlik sağlayan çeviri amacına ulaşmış, görevini başarmış sayılır.²⁹

Buna göre, çeviri metinleri arasında eşdeğerlik sağlama amacı güden dillerarası çeviri, çevirmenin hem kaynak metnin hem de hedef metnin özelliklerini çok iyi bilmesini gerektirir. Çevirisi yapılacak olan metnin yazarının ait olduğu kültürün edebî donanımının bilinmesi gerektiği gibi, çeviri sonrası kazandırılacak olan hedef kaynağın da edebî üslubunun ana hatları ile bilinmesi gereklidir. İki

²⁷ Sâkine Eruz, "Akademik Çeviri Eğitimi ve Şiir Çevirisi." Von Generation zu Generation: Germanistik:107 Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2013, s.109.

²⁸ Berke Vardar, Dilbilim Açısından Çeviri, s.60.

²⁹ Berke Vardar, Dilbilim Açısından Çeviri, s.61.

kültüre ait genel bir edebî inceleme neticesinde ve dillere hâkimiyetle dillerarası çeviri yapmak mümkündür. Jakobson çeviriyi üç kısımda ele alır: *dillerarası çeviri*, *diliçi çeviri* ve *göstergelerarası çeviri*. *Diliçi çeviri* 'asıl çeviri' olarak görülen *dillerarası çeviri kadar dikkat çekmese de aslında oldukça sık başvurulan bir çeviri türüdür*.³⁰ Dillerarası çeviri kadar kuramsal inceleme yapılmamış olan bu çeviri türü, uygulama olarak özellikle Türk edebiyatında oldukça yaygın bir alandır. *Daha çok 'sadeleştirme', 'günümüz Türkçesine çevirme' diye adlandırılmalı dillerarası çeviri kadar dikkat çekmese de aslında oldukça sık başvurulan bir çeviri türüdür*.³⁰ Diliçi çevirin dillerarası çeviriyle karşılaştırıldığında kimi zaman tam bir çeviri olmadığı görüşleri öne sürülür. Fakat çeviri ifadesi öncelikle dönüştürüm (*translation*) anlamına gelir. Bu dönüştürüm dillerarası, kültürlerarası hatta göstergelerarası dahi olabilmektedir. Bu nedenle dillerarası çeviri ile bazı ortak ve farklı yönleri olmakla birlikte diliçi çeviri edebî metinlerin devamlılığı ve nesilden nesle aktarımı için önemli bir çalışma alanıdır.

Her iki çeviri türü için de ilk olarak çevirmene düşen görevler ortak sorumluluk alanı oluşturur. Çevirmenin hâkim olması gereken iki ayrı kültür vardır. Ayrıca yorumlama ve aktarma yetisi de çevirmenlerde olması gereken önemli mezzetlerdir. Metinler oluşturulurken bağlı kalınan bir kaynak metin sözkonusudur ve aktarımda kaynak metinlerin asıllarına müdahale etmemek gereklidir. Metin çevirisi alanında uzman olan Berrin Aksoy, çeviri yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlardan şu şekilde bahseder:

*Çevirmen, yazın çevirisinde olduğu gibi, Steiner'in 'hermeneutic motion (yorumsama hareketi)' olarak tanımladığı yöntemi izlemek zorundadır. Çevirmen yazarı çok iyi tanımalı, bunun için de önceki eserlerini, biçimini ve yaşam öyküsünü bilmelidir. Bunun yanı sıra metni anlamak ve duyumsamak da çok önemlidir. Metni oluşturan ritm, renk dokusu ve tasarımı çevirmen tarafından çok iyi anlaşılmalı olmalıdır. Unutmamak gerekir ki bu tür metinlerin yazarları da, kendilerine özgü şahsiyetleri, duyguları ve seçimleri olan ve bunları metinlerine yansıtan kişilerdir. (...) Çevirmen metnin işlev alanını saptadıktan sonra, metindeki bilgi ve kavramların nasıl düzenlendiğini saptayabilmek için çözümleme çalışması yürütmelidir.*³²

Aksoy'un çeviri ve çevirmen için ifade ettiği kıstaslar hem dillerarası hem de diliçi çeviri için geçerli olan temel ilkelerdir. *Her iki çeviri türünde de esas amaç kavramayı (comprehension) sağlamaktır*.³³ Bununla birlikte iki çeviri yönteminin ayrıışan yönleri de vardır. Genel hatları ile değerlendirmek gerekirse; dillerarası çeviride iki ayrı dil vardır. Bu durum kaynak metindeki kimi dilsel göstergelerin, hedef kültürde yer almaması durumunda anlamsal olarak yakın fakat aynı olmayan kodlarla aktarımını zorunlu kılar. Oysa diliçi çeviride tek bir dil

³⁰ Özlem Berk, *Diliçi Çeviriler ve Mai ve Siyah*, s.140.

³¹ Furkan Öztürk, 'Diliçi Çeviride Şiirsellik ve Neşatı'nın Bir Gazeli', *Turkish Studies*, Volume 4/6 Fall 2009, s.360.

³² Berrin Aksoy, 'Sosyal Bilimler Metinleri Çevirisi', Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:16 S:2, s.21-22.

³³ Karen Korning Zethsen, *agm.*, s.808.

vardır. Aynı dildeki göstergelerin değişimi olarak tanımlanan bu uygulamada dilin aynı oluşu münasebetiyle göstergelerin dönüşümü hususunda dillerarası çeviri kadar karmaşık bir durum olmayacağı düşünülür. Bununla birlikte Zethsen bazen diliçi çevirisi yapılan kaynak metnin aktarıldığı hedef metinden en az iki ayrı dil kadar farklılık gösterdiğine de dikkatleri çeker.³⁴

Dillerarası çeviri ve diliçi çevirideki diğer bir farklılık, diliçi çevirinin çoğunlukla ‘sadeleştirme’ esasına dayalı olarak yapılmasıdır. Dillerarası çeviride böyle bir yaklaşım ya da uygulama söz konusu değildir. Zethsen diliçi çevirideki bu sadeleştirme uygulamasının *zaman zaman bazı kelimelerin çıkarılması ile dahi yapılabileceğini*³⁵ ifade eder. Diliçi çeviri alanında önemli çalışmaları olan Özlem Berk, diliçi çevirinin aslen aynı kültür olan hedef kitlesi olduğu için dillerarası çeviriye nispeten daha ince bir çalışma alanı olduğuna vurgu yapar. Çünkü dillerarası çeviriye göre diliçi çeviride beklenti daha yüksektir:

*Dillerarası çeviriden farklı olarak diliçi çeviri, sürekli olarak asıl metnin tehdidi altındadır. Dillerarası çeviride çevirmen, asıl metne ancak yaklaşmayı umar, özgün metni yeniden üretmenin imkansız bir iş olduğu düşünülür. Oysa aynı dil içinde gerçekleştirilen çevirilerde durum çok farklıdır. Diliçi çevirilerde özdeş yeniden üretimlerin yapılabileceğine inanılır. Belki de böyle bir anlayışla ele alınan eserlerin çevirileri, ‘çeviri’ adıyla değil de ‘sadeleştirme’ ‘düzenleme’ gibi başka başlıklarla yayımlanmaktadır.*³⁶

Özlem Berk’in ifade ettiği diliçi çevirinin dillerarası çeviriye göre daha riskli ve zor olduğu görüşünü, Etienne Gilson da onaylar. Gilson, çeviri ve diliçi çeviriye karşılaştırdığında ikisinin de zor olduğunu fakat diliçi çeviride hareket kabiliyetinin daha sınırlı olduğunu bu nedenle dillerarası çeviriden bir derece daha zor olduğunu şu şekilde ifade eder: ‘*Bir dilden başka bir dile çeviri ile, aynı dil içinde tanımlayarak çevirmek benzer güçlüklerle karşılaşır ama tanımlamak çok kere daha zordur. Öyle ki hiçbir diliçi çeviri mükemmel değildir. Çünkü bir kelimenin tam eşdeğerini bulmak mümkün değildir.*’³⁷

Yukarıdaki düşünceye zıt olarak diliçi çevirinin daha keyfi ve özgür bir uygulama alanına sahip olduğu iddiaları da vardır. Bu konuda çeşitli uzman görüşlerine göre genel bir yargı belirten Zethsen, “*diliçi çeviri yapan çevirmenin ifade özgürlüğü birçok dillerarası çeviri örneklerinden daha fazladır*”³⁸ diyerek diliçi çevirinin daha opsiyonel imkânlar sunduğunu ifade eder. Aynı şekilde diliçi çeviri araştırmacılarından John Denton da *dillerarası çevirinin daha kısıtlı bir*

³⁴ Bkz. Karen Korning Zethsen, agm., s.808.

³⁵ Karen Korning Zethsen, agm., s.808

³⁶ Özlem Berk, Diliçi Çeviriler ve Mai ve Siyah s.146.

³⁷ Akt. Fahrettin Aslan, ‘Diliçi Çeviri ve Gençliğe Hitabe’, s.131.

³⁸ Karen Korning Zethsen, agm., s.809.

*çalışma alanı*³⁹ olduğuna değinir ve diliçi çevirinin ona göre daha genel yargılara ve ifadelere yer verdiğine dikkatleri çeker.

Araştırmacıların görüşlerinden anlaşıldığı üzere, dillerarası ve diliçi çevirinin ortak ve farklı yönleri olmakla birlikte, zorluk kolaylık dereceleri tartışmalı bir husustur. Bu nedenle her iki türün de ayrı bir çerçevesi ve kitlesi olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Diliçi Çevirinin Türk Edebiyatındaki Yeri

Türk edebiyatı tarihsel serüveni ile ele alındığında, birçok zenginliğin bir araya gelmesi ve farklı perspektifler dikkatleri çeker. Özellikle edebî eserleri ciddi şekilde etkileyen sosyal ve siyasî koşullar, edebiyat ürünlerinde en belirleyici unsurlar olarak değerlendirilebilir. Türk edebiyatı geçirmiş olduğu tarihsel süreçler neticesinde eski ve yeni gibi bölünme dahi yaşamıştır. Yeninin bile anlaşılmadığı bir edebî cereyana tanıklık eden okurun kendi kültürünün ürünü olan metinleri anlama çabasından doğan diliçi çeviri, Türk edebiyatında oldukça önemli bir açığı kapatmaktadır. Özlem Berk Türk edebiyatındaki diliçi çevirinin mahiyetini şu şekilde özetler: *Türk edebiyatında üretilen diliçi çeviriler genel olarak dilin eskimesi neden gösterilerek ve söz konusu 'eski' metinlerin dilinin sadeleştirilip yeni kuşaklarca anlaşılması amaçlanarak yapılmaktadır.*⁴⁰ Özellikle Tanzimat, dilde yenilik ve dil devrimi gibi çeşitli dönüm noktaları neticesinde eskimeye başlayan dil, günümüze kadar gelene değin aşama aşama anlaşılması neredeyse imkânsız bir hal almıştır. Bu nedenle metinler diliçi çevrilmeye, yani *sadeleştirilmeye* başlanmıştır. Diliçi çevirinin sadeleştirme olarak ifade edilmesini Özlem Berk şu şekilde değerlendirir:

*Türk edebiyatında diliçi çeviri uygulamasıyla yeniden yazılan eserlerde genellikle 'çeviri' ya da 'çevirmen' ibaresi bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, bu basımlar genel olarak çeviri olarak nitelendirilmemekte, 'sadeleştirilmiş', 'düzenlenmiş', 'Türkçeleştirilmiş' ya da 'yeni basıma hazırlanmış' şekilleriyle okura sunulmaktadır.*⁴¹

Berk'in de ifade ettiği üzere diliçi çeviri *sadeleştirme*, *Türkçeleştirme*, *yeni basıma hazırlama* gibi başlıklar altında birçok ulusun edebiyatına oranla Türk edebiyatında kendine çok daha yaygın bir uygulama alanı bulmuştur. Birçok önemli şahsiyet ve edebiyat bilimci bu konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Örneğin Cem Dilçin diliçi çeviri terimini bütün yönleriyle değerlendirmiş ve Osmanlı şiirini günümüz Türkçesine aktarırken oldukça titiz davranmıştır.⁴² Bunun yanı sıra Dilçin'in öncesinde ve sonrasında da birçok uygulamanın yapıldığı bilinmektedir.

Fahrettin Aslan'ın diliçi çeviriye dair *ilk edebî operasyon gerçekleştirilir* ifadesini kullandığı Türk edebiyatının kaynak metnin yazarı tarafından yapılan ilk diliçi çevirilerden 1897'de yazılmış olan Mai ve Siyah'ın, yazarı Halit Ziya

³⁹ John Denton, " '...waterlogged somewhere in mid-Atlantic.' Why American Readers Need Intralingual Translation but don't often Get it." TTR: Traduction, terminologie, rédaction 20.2, Florence 2007, s.244.

⁴⁰ Özlem Berk, Diliçi Çeviriler ve Mai ve Siyah, s.141.

⁴¹ Özlem Berk, agm., s.139.

⁴² Bkz. Furkan Öztürk, 'Diliçi Çeviride Şiirsellik ve Neşatî'nin Bir Gazeli', s.360.

tarafından 1945'te sadeleştirilen basımı olarak kabul edilir. Aslan, bu basımda Halit Ziya'nın genç neslin de okuyup faydalanması için bu sadeleştirmenin bir zaruret olduğunu *Birkaç Söz* başlıklı Önsöz kısmında belirttiğini ifade eder.⁴³ Ancak diliçi çeviri, uygulama olarak çok daha eskilere dayanır. Alanın uzmanlarından Özlem Berk Albachten *Intralingual Translation as 'Modernization' of the Language: The Turkish Case* başlıklı makalesinde Türk edebiyatındaki diliçi çevirinin genel bir analizini yapar ve şu şekilde bazı saptamalarda bulunur:

*Ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı edebiyat kültüründe de diliçi çeviriler vardı. Bunlara örnek olarak, Kelile ve Dimne fablının onaltıncı yüzyılda Ali Çelebi tarafından yazılmış olan Türkçe versiyonu Humayunname'nin Ahmet Mithat Efendi tarafından diliçi çevirisi yapılmış Hulâsa-i Humayunname verilebilir. Yapmış olduğu bu diliçi çevirinin Önsöz'ünde Ahmet Mithat, Ali Çelebi'nin çevirisinin eski Osmanlı Türkçesi ile yapılmış olduğunu ve bu çevirinin uzun ve ağır cümlelerinden dolayı on dokuzuncu asrın sonlarındaki okurlar için artık anlaşılabilir olmadığını ifade eder. Ayrıca onu bu sadeleştirme işi için Sultan II. Abdulhamit'in görevlendirdiğini de açıklamalarına ekler.*⁴⁴

Yukarıda ifade edildiğine göre Ahmet Mithat'ın yaptığı sadeleştirme eylemi bugün bahsi edilen diliçi çevirinin kendisidir. Ancak, kuramsal anlamda yirminci yüzyılda diliçi çeviri (*intralingual translation*) olarak literatüre geçmiş olan bu uygulamanın Türk edebiyatındaki eski örneklerinden gereğince bahsedilmemektedir. Örneğin 14. yüzyıl şairi Yunus Emre'nin kimi şiirleri sonraki asırlarda diliçi çeviri esaslarına göre şerh edilmiştir. Diliçi çevirinin Türk edebiyatındaki en eski örneklerinden sayılabilecek Yunus Emre metinlerinin yeni yorumları, bu uygulamadaki önceliğin farklı mecralarda aranması gerektiğini göstermektedir.⁴⁵ Bununla birlikte son yıllarda alanın en yaygın uygulanan yöntemlerinden olarak bahsedilen, yalnızca günümüz Türkçesine yabancı olan kelimelerin dönüştürülmesi ile yeniden yazılarak yapılan diliçi çeviriler, Türk edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin bu yöntemle diliçi çeviri uygulamaları bulunan Kemal Timur ve Tülay Gençtürk Demircioğlu, birçok metni sadeleştirmiş ve sadeleştirmeye devam etmektedir. Timur'un sadeleştirdiği kaynak metinlerin yazarı olan Ahmet Mithat Efendi'nin romanları, ağır ve zaman zaman anlaşılmayan mahiyette iken, hedef metinler daha sade ve anlaşılır bir dille, üslupta oynama yapılmadan yeniden yazılmaktadır.⁴⁶ Aynı şekilde Demircioğlu ise, önemli Tanzimat aydınlarından Fatma Aliye Hanım'ın metinlerini sadeleştirerek günümüz Türk edebiyatına kazandırmıştır.⁴⁷ Bununla birlikte Demircioğlu, Fatma Aliye Hanım'ın bazı metinlerini (örneğin *Levâyah-i Hayat*) günümüz Türkçesine aktararak diliçi çeviri kuramını akademik anlamda uygulayan

⁴³ Bkz. Fahrettin Aslan, 'Diliçi Çeviri ve Gençliğe Hitabe', s.128.

⁴⁴ Özlem Berk Albachten, "Intralingual Translation as 'Modernization' of the Language: The Turkish Case." Perspectives: Studies in Translatology, 21:2, 2013, s.257.

⁴⁵ Bkz. Emine Sevim, Necla Pekolcay, **Yunus Emre Şerhleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1991.

⁴⁶ Ahmet Mithat Efendi, **Müşahedat** (Çev. Kemal Timur), Tema Yay., Ankara 2013.

⁴⁷ Fatma Aliye, **Enin** (Çev. Tülay Gençtürk Demircioğlu), Boğaziçi Yay., İstanbul 2005.

ilk isim olarak zikredilir.⁴⁸ Roman çevirilerinin yanı sıra, şiir çevirileri de Türk edebiyatında örnekleri artan bir çalışma alanı olmuştur. Bu bağlamda Cem Dilçin, Asım Bezirci, Ahmet Muhip Dıranas, İlhan Berk ve Şevket Rado gibi isimler ilk akla gelenlerdir.

Şevket Rado, Ahmet Haşim'in en bilindik şiirlerinden olan 'O Belde'nin diliçi çevirisini yaparken, Haşim'in bu şiirinin Türk edebiyatı için çok değerli olduğunu, bu nedenle bu şiiri her neslin okumasını bilmesini istediğini ifade eder. Fakat şiirin günümüz Türkçesinden uzak olan dili, bugün okunmasını zorlaştırdığı gibi anlaşılabilir olmasına da neden olmaktadır. Buna dayanarak Rado, bu şiirin yalnızca ismi bilinen ve tarihe gömülmüş bir şiir olmasının önüne geçmek amacıyla diliçi çevirisini yapmış ve şiiri ahengini bozmadan, yalnızca birtakım kelimelerini dönüştürerek günümüz Türkçesine aktarmıştır.⁴⁹

Sayıtı çoğaltılabilecek bunlar gibi örneklerin özellikle yirminci yüzyıldaki bu artışını Özlem Berk Albachten *dilin eskimişliği ve yeni nesil için dilin sadeleşmesinin bir ihtiyaç haline gelişi*⁵⁰ olarak değerlendirir.

SONUÇ

Diliçi çevirinin en genel ifadeyle çevirmenin, bir şairi ve yazarı anlama, anladığını aktarma eylemi olduğu ifade edilebilir. Bu çalışmada tartışmalı bir alan olan diliçi çeviri, onun çeviribilimdeki yeri, dillerarası çeviri ile benzeşen ve ayrışan yönleri, alımlama estetiği ile ilişkisi ve Türk edebiyatındaki yeri gibi birçok bağlamda değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler neticesinde kavramın edebiyat bilimi ve tarihindeki yeri ve önemi saptanmıştır. Buna göre diliçi çeviri tarihsel arka planından dolayı bilhassa Türk edebiyatında oldukça önem arz eder. Bu alanda kuramsal olarak olmasa da uygulama olarak birçok çalışma yapılmıştır.

Diliçi çeviri çalışmaları yapılırken dikkat edilmesi gereken en önemli husus kaynak metin ve yazarına bağlılıktır. Ayrıca, kültürel olarak hem kaynak hem hedef metnin üslubunun benimsenmesi gerekmektedir. Diliçi çevirilerin yapılmasındaki amaç, evrensel olan metinlerin zamanın aşındırmasına ve yok etmesine karşın, nesilden nesile aktarılmasını sağlamaktır. Bunun için günümüz Türkçesine dilsel dönüşümü sağlanan metinlerin genç kuşaklarca okunup anlaşılması gerekmektedir. Bu şekilde hedef metin olarak güncellenen, sadeleştirilen metinler, hem unutulmamış, hem de farklı nesiller tarafından okunmuş olacaktır. Kısaca ifade etmek gerekirse, diliçi çeviri metinler, kaynak kültür ile hedef kültür arasında kurulan anlamsal bir köprü, geçmişle olan ilişkiye tutulan bir ışıktır.

⁴⁸ Bkz. Özlem Berk Albachten, agm., s.258.

⁴⁹ Bkz. Haluk Oral, **Şiir Hikayeleri**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2008, s.126.

⁵⁰ Özlem Berk Albachten, agm., s.258.

KAYNAKÇA

Ahmet Mithat Efendi, **Müşahedat** (Çev. Kemal Timur), Tema Yay., Ankara 2013.

AKERSON ERKMAN, Fatma, **Göstergebilime Giriş**, Multilingual, İstanbul 2005.

AKSOY, Berrin, ‘Sosyal Bilimler Metinleri Çevirisi’, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:16 S:2, s.21-27.

AKTULUM, Kubilay, **Metinlerarasılık // Göstergelerarasılık**, Kanguru Yay., Ankara 2011.

ALBACHTEN, Özlem Berk, “Intralingual Translation as ‘Modernization’ of the Language: The Turkish Case.” **Perspectives: Studies in Translatology**, 21:2, 2013, s.257-271.

ALİYE, Fatma, **Enin** (Çev. Tülay Gençtürk Demircioğlu), Boğaziçi Yay., İstanbul 2005.

Aristoteles, **Retorik** (Çev. Mehmet H. Doğan), Y. K. Y., İstanbul 2013.

ASLAN, Fahrettin, Diliçi Çeviri ve Gençliğe Hitabe, Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi, 18/1, 2011, s.125-134.

AYTAÇ, Gürsel, **Genel Edebiyat Bilimi**, Say Yay., İstanbul 2003.

BARTHES, Roland, **Göstergebilimsel Serüven** (Çev. Mehmet Rifat- Sema Rifat), Y. K. Y., İstanbul 2009.

BEKTAŞ, Selçuk, ‘Diliçi Çeviride Kültürel ve Dilsel Değişimden Kaynaklanan Çeviri Sorunları’, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

BERK, Özlem, Diliçi Çeviriler ve Mai ve Siyah, Dilbilim 2012, s.139-150.

BERK, Özlem, **Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi**, Multilingual Yay., İstanbul 2005.

DENTON, John, “‘...waterlogged somewhere in mid-Atlantic.’ Why American Readers Need Intralingual Translation but don’t often Get it.” TTR: Traduction, terminologie, rédaction 20.2, Florence 2007, s.243-270.

DİLÇİN, Cem, ‘Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri’, **Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler**, İstanbul 2011, s.225-248.

DURMUŞ, Mustafa, ‘Metin Değiştirimin Dilbilimsel Süreçleri Üzerine’, International Journal of Social Science, Volume 6 /Issue 4, Nisan 2013, s.391-408.

ERUZ, Sâkine, “Akademik Çeviri Eğitimi ve Şiir Çevirisi.” Von Generation zu Generation: Germanistik:107, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2013, s.107-120.

Tartışmalı Yönleri İle Diliçi Çeviri Kavramı

HERMANS, Theo, “Translation as institution” Benjamins Translation Library, Translation as Intercultural Communications, 1997, s.3-20.

ORAL, Haluk, **Şiir Hikayeleri**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2008.

ÖZTÜRK, Furkan, ‘Diliçi Çeviride Şiirsellik ve Neşatı’nın Bir Gazeli’, Turkish Studies, Volume 4/6 Fall 2009, s.360-373.

RİFAT, Mehmet, **Göstergebilimin ABC’si**, Say Yay., İstanbul 2009.

SEVİM, Emine, PEKOLCAY, Necla, **Yunus Emre Şerhleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1991.

TOKLU, Osman, **Dilbilime Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2011.

TUNALI, İsmail, **Estetik**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2013.

VARDAR, Berke, Dilbilim Açısından Çeviri, Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı, TDK Yay., S:322, Temmuz, 1978, s.60-71

ZETHSEN, Karen Korning, ‘Intralingual Translation: An Attempt at Description’, **Meta: Journal des traducteurs Meta: Translators’ Journal** 54/ 4, Montreal 2009, s.795-812.

düşbed